

Vít Ronovský

Goetheanismus a anthroposofie

Vznik waldorfského hnutí – str. 2

Pojem goetheanismus použil poprvé roku 1803 švédský diplomat Karl Gustav Brinkmann ve svém dopise Johannu Wolfgangu Goethovi, jeho užívání však zásadně rozšířil a prohloubil především Rudolf Steiner, který byl již od roku 1882 pověřen vydáním vůbec prvního komentovaného souborného vydání Goethových přírodovědných prací.

V nejužším slova smyslu představuje goetheanismus vědecký styl navazující na Johanna Wolfganga Goetha (1749-1832). Od své přirozené potřeby holistického uchopení světa a života však goetheanismus směřuje dál. Nejedná se tedy pouze o specifický přírodovědecký styl, nýbrž o odlišné pojetí skutečnosti vedoucí k jinému pojetí vědy jako takové (nikoliv však k alternativě vůči vědě), k jiné podobě vidění a uchopování světa. Jinými slovy je goetheanismus určitým postojem ke světu a k jeho poznávání, který vede k nově pojaté zodpovědnosti za přírodní svět i vývoj lidské kultury. Ačkoliv Rudolf Steiner viděl podstatu goetheanismu na úrovni přírodovědy v odklonu od mechanomorfního pojetí světa a v nazření toho, že „příroda jedná na základě idejí“, můžeme tento vědecký přístup charakterizovat i šířeji ve dvou bodech, jimiž jsou úcta ke světu (jehož podstata je chápána jako duchovní) a metodická důvěra ve sdělnost smyslové zkušenosti. Zdůrazněme zde však, že tato důvěra není naivní, nýbrž představuje východisko metody, která se snaží být zprostředkující cestou mezi extrémem racionalismu (metafyziky) a empirismu (pozitivismu).

Goetheanismus jako specifický způsob pohledu na svět pak nemusí zahrnovat pouze oblast vědy; Rudolf Steiner o něm ve svých přednáškových cyklech často mluvil také v širším smyslu jako o osobitém kulturním proudu.

V tomto smyslu Rudolf Steiner uvádí goetheanismus jako předpoklad anthroposofie či jej dokonce ztotožňuje s tímto spirituálním proudem a jeho aplikacemi v medicíně, školství, zemědělství i ekonomice.

Jestliže tedy má být goetheanismus předpokladem také pedagogické aplikace anthroposofie, již je waldorfská pedagogika, můžeme si nyní položit otázku, čím se pro Rudolfa Steinera goetheanismus takovým předpokladem stává. Je snad možné říci, že tím je takový způsob myšlení, „který tvoří pojítka mezi světem smyslového vnímání a světem nad-smyslovým. Rudolf Steiner, stejně jako Johann Wolfgang Goethe, vidí ideální, duchovní svět (například přírodní zákonitosti) jakožto zakládající, niterný prvek světa smyslového. Nechápe však tento prvek jako něco věci vnějšího, transcendentního, ale rozumí mu jako něčemu ve věci bezprostředně přítomnému, v ní působícímu a tvořícímu. I materie je tedy v tomto smyslu duchovní. „Rozlišování ideje a smyslové zkušenosti je podle Steinera oprávněné pouze natolik, nakolik je řeč o tom, jak člověk dospívá k poznání. Toto rozdělení nespočívá v podstatě světa, ale v podstatě lidské přirozenosti.

Podstatný zde je však především Goethův způsob bádání, který předpokládá, že jestliže ideje žijí ve věcech, nepůsobí mimo naši zkušenost a můžeme je tak reálně prožít. To je zřejmě nejvýznamnější Goethův odkaz anthroposofii: přesvědčení, že duchovní svět je vědecky dokazatelný stejně jako fyzická realita. Z tohoto důvodu i sám Rudolf Steiner nazýval anthroposofii duchovní vědou, která měla ve svých aplikacích, o nichž jsme se již zmiňovali, prodchnout různé oblasti lidské společnosti spirituálními podněty; zároveň si však přál, aby hledání v duchovní oblasti probíhalo podle pravidel vědecké práce.

Máme-li doslovně vyložit slovo anthroposofie, jedná se o „moudrost o člověku". Podle Rudolfa Steinera je však nesprávnou interpretací tohoto slova spíše „vědomí svého vlastního lidství". Toto vědomí spočívá ve vzestupu člověka od pouhého tvora ke stavu tvůrce, kterým se člověk stává tím, že začíná hledat souvislosti mezi nitrem a vnějškem a poznává, „že svět zrcadlí naše myšlenky a že naše já se stává samo sebou skrze svět". Svět tu není chápán jako něco objektivního, projevujícího svou existenci nezávisle na člověku, nýbrž jako jeho vlastní bytostná součást. Především v tomto základním smyslu se budeme v této práci ptát po souvislostech anthroposofie a waldorfské pedagogiky.

Vznik waldorfského hnutí

Vznik waldorfského hnutí je úzce spojen se sociálním impulzem anthroposofie. Tímto impulzem je tzv. idea sociální trojčlennosti, vycházející z přesvědčení, že pro harmonické fungování společnosti je nezbytné vzájemné oddělení sféry duchovně-kulturní (výchova, vzdělání, věda, náboženství, veřejné mínění), hospodářské (průmysl, zemědělství, bankovníctví) a právně-politické (moc výkonná, soudní a zákonodárna). Jelikož každá z těchto životních oblastí společnosti i jednotlivce podléhá svým specifickým zákonitostem, není možné na všechny aplikovat stejná měřítka: kulturní život vyžaduje svobodu, právní život rovnost a hospodářství sociální bratrství (dnes bychom použili spíše pojem solidarita). Z toho důvodu byla první waldorfská škola nazvána svobodnou (a dodnes toto přívlastko u waldorfských škol často nalezneme) s intencí zachytit tak snahu „vychovat člověka nezávisle na požadavcích státní moci a hospodářského života, dokud se sám nemůže podílet jako aktivní spoluobčan na utváření těchto společenských odvětví". Učební plány, utváření výuky, stanovení zkoušek, vědecké programy a výzkumné metody nemají být přizpůsobovány potřebám průmyslu, státní správy či armády. Takový požadavek v sobě však zahrnuje také myšlenku na společenskou transformaci. Podle Rudolfa Steinera se totiž:

nemáme ptát, co potřebuje člověk vědět a umět pro sociální řád, který existuje, ale jak je člověk založen a co se v něm dá rozvinout. Pak bude možno dodávat sociálnímu řádu stále nové síly z dorůstající generace. Pak bude v tomto řádu žít vždy to, co z něho udělají hotoví lidé, kteří do něho vstupují; z dorůstající generace se však nevytvoří to, co z ní chce udělat současná sociální organizace.

Ačkoliv poprvé vyjádřil Rudolf Steiner své pedagogické myšlenky již na své pražské přednášce „Výchova dítěte z hlediska duchovní vědy" roku 1907, počátek jejich realizace bývá datován k 23. dubnu 1919, kdy ve výrobní hale pronesl před dělníky továrny na cigarety Waldorf-Astoria ve Stuttgartu svou přednášku o nutnosti zavedení dvanáctileté jednotné školy. Myšlenky se okamžitě chopil tehdejší ředitel podniku a příznivec anthroposofie Emil Molt a nabídl Rudolfu Steinerovi vedení školy pro děti svých zaměstnanců, kterou se rozhodl otevřít již v září. Rudolf Steiner vzal tedy tuto iniciativu, materiálně zaštitěnou především Moltem, do svých rukou. Sám si vzal na starost výběr učitelů, jimž poskytl intenzivní patnáctidenní pedagogicko-duchovně-přednáškový kurz, který dal waldorfské pedagogice stěžejní základ, dnes známý jako Všeobecná nauka o člověku. Obsah této nauky, z jejížž konkrétních poznatků o vývojových zákonitostech člověka přístup k dítěti ve waldorfské škole vychází, si načrtneme v kapitole 3.2 Všeobecná nauka o člověku.

Hlavní praktickou myšlenkou bylo vytvořit „jednotnou školu pro všechny, protože zákony, které se odehrávají v lidském vývoji přibližně mezi sedmým a čtrnáctým a patnáctým rokem, jsou samozřejmě pro všechny lidi stejné". Základ vzdělání má být pro lidi všech tříd stejný a každý má získat totéž všeobecné základní vzdělání, ať je řemeslníkem či pracuje

duševně. Tento princip, stejně jako společná výuka chlapců i děvčat, nebyl na počátku 20. století žádnou samozřejmostí a naopak se v Německu stal progresivní novinkou.

I v tomto smyslu byla tedy waldorfská pedagogika již od svých počátků motivována také sociální ideou a dnes je možné o ní říci, že se stala v praxi dosud jediným semínkem ideje sociální trojčlennosti, které prokázalo svou životaschopnost a ve společnosti pevně zapustilo kořeny. Pro hlubší porozumění waldorfské pedagogice může být přínosné pohlédnout na ni v tomto érickém kontextu, tedy z perspektivy jejího vlastního sebepochopení, a pokusit se porozumět také její sociální intenci, spočívající ve výchově lidstva ve smyslu probouzení a pěstování určitých lidských schopností nezbytných pro harmonické soužití na Zemi.

Z knihy:

Anthroposofické pojetí světa a člověka jako základní východisko waldorfské pedagogiky